

VLOGA KRAJINSKE ZASNOVE V REGIONALNEM PROSTORSKEM NAČRTOVANJU: STRATEŠKI PRISTOP K VARSTVU IN RAZVOJU KRAJINE

dr. Aleš Mlakar, Nika Cigoj Sitar

Prostorsko načrtovanje Aleš Mlakar s.p.; ales.mlakar@siol.com, ncigoj@gmail.com

dr. Damjana Gantar, Jana Kozamernik

Urbanistični inštitut Republike Slovenije; damjana.gantar@uirs.si, jana.kozamernik@uirs.si

Leon Kobetič, Nina Uršič

Locus prostorske informacijske rešitve d. o. o.; leon.kobetic@locus.si, nina.ursic@locus.si

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610510345_07

IZVLEČEK

Vloga krajinske zasnove v regionalnem prostorskem načrtovanju: strateški pristop k varstvu in razvoju krajine

Krajinska zasnova (KZ) je obvezna strokovna podlaga za pripravo regionalnih prostorskih planov (RPP). KZ se pripravljajo za krajinsko zaokrožena ali problemska območja (nad)regionalnega značaja. Namenjene so usmerjanju prostorskega razvoja in varstva ter obravnavajo izzive, kot so krepitev prostorske identitete, prilagajanje podnebnim spremembam, povečanje prehranske samooskrbe, razvoj podeželja, uvajanje obnovljivih virov energije ter zelene infrastrukture. KZ so v osnovi interdisciplinarno prostorsko načrtovalsko orodje, ki obravnavajo krajino kot celoto in presegajo sektorske pristope. Pred izdelavo prve generacije RPP je Ministrstvo za naravne vire in prostor naročilo pripravo metodologije in vzorčnega primera KZ kot vodilo izdelovalcem prihodnjih strokovnih podlag. Prispevek predstavlja teoretična izhodišča, metodologijo in vsebino vzorčne krajinske zasnove za Kozjansko in Obsotelje.

KLJUČNE BESEDE

krajinska zasnova, strokovne podlage, regionalni prostorski plan, varstveno načrtovanje, razvoj podeželja, Kozjansko, Obsotelje

ABSTRACT

The role of the landscape concept in regional spatial planning: A strategic approach to landscape protection and development

Landscape concept (LC) is a mandatory expert basis for the preparation of regional spatial plans (RSPs). LCs are prepared for landscape- or problem-specific areas of (supra)regional significance. They are intended to guide spatial development and protection, addressing challenges such as strengthening spatial identity, climate change, food self-sufficiency, rural development, the implementation of renewable energy sources, and the promotion of green infrastructure. As such, LCs are interdisciplinary and comprehensive spatial planning tools that exceed sectoral approaches. Prior to the first generation of RSPs, the Ministry of Natural Resources and Spatial Planning commissioned the development of a methodology and a sample case of LC to serve as a guide for preparation of future expert bases. This chapter presents the theoretical foundations, methodology, and content of the sample LC for Kozjansko and Obsotelje.

KEY WORDS

landscape concept, expert basis for spatial planning, regional spatial plans, conservation planning, rural development, Kozjansko, Obsotelje

1 Uvod

Temeljni strateški dokument za usmerjanje prostorskega razvoja Slovenije – Strategija prostorskega razvoja Slovenije (Resolucija ... 2023) – na več mestnih poudarja ohranjanje in krepitev regionalne prostorske identitete. Prostorsko identiteto oblikujejo krajinske, naselbinske in druge grajene značilnosti. Hiter razvoj in nekritično prevzemanje tujih zgledov v zadnjem času presega zmožnost kritičnega odziva stroke, zato se zdi, da je stanje v prostoru čedalje slabše, kaotično, razvoj pa neusmerjen in generičen. Prostorska identiteta, ki jo oblikujejo prepoznavne naravne, krajinske in grajene strukture, ter se je postopno in skozi daljša časovna obdobja oblikovala s prepletom geografskih, kulturnozgodovinskih, družbenih, gospodarskih in drugih dejavnikov, se na mnogih območjih izgublja. Načrtovana priprava regionalnih prostorskih planov (v nadaljevanju RPP) prinaša priložnosti za usmerjanje razvoja, ki bo temeljil tudi na viziji in ciljih prostorskega razvoja, kot jih določa strategija prostorskega razvoja Slovenije (Resolucija ... 2023). Usmerjena bo v reševanje razvojne in varstvene problematike, ki je prepodrobna za reševanje na nacionalni ravni in preveč kompleksna za reševanje na občinski ravni. Izpostavila bo regionalne značilnosti oziroma prednosti, vključno s krajinskimi, ter bo tako ključna za postopno doseganje regionalizacije Slovenije.

Skladno s 65. členom Zakona o urejanju prostora (ZUreP-3; 2021) je ena od obveznih strokovnih podlag za pripravo RPP tudi krajinska zasnova (KZ), ki se izdelava za posamezna krajinsko zaokrožena območja. Ministrstvo za naravne vire in prostor (MNVP) je s tem namenom leta 2024 naročilo pripravo (a) metodologije za izdelavo KZ za regionalne prostorske plane in (b) vzorčnega primera krajinske zasnove za regionalni prostorski plan. Namen prispevka je predstavitev te metodologije ter vzorčnega primera KZ Kozjansko in Obsotelje, s katerim smo preverili metodologijo, hkrati pa je to že vsebinsko celovita naloga, ki služi kot strokovna podlaga za RPP (glej Gantar in sodelavci 2024). V prispevku so izpostavljeni predvsem postopkovni in vsebinski poudarki, pomembni za uspešno pripravo KZ v prihodnje.

Krajinska zasnova je skladno s 67. členom ZUreP-3 (2021) namenjena usmerjanju in podrobnejši določitvi prostorskega razvoja in varstva na posameznih območjih v krajini. Iz dualizma »razvoj in varstvo« izhaja, da je KZ orodje in do neke mere tudi že rezultat uskladitve interesov v prostoru – končni odraz uskladitve je šele prostorski akt. KZ je obvezna strokovna podlaga za pripravo regionalnega prostorskega plana ali občinskega prostorskega načrta, kar pomeni, da se tako metodologija izdelave kot sama vsebina ustrezno prilagodita vrsti in namenu prostorskega akta, za katerega se pripravljata, oziroma morata biti po obsegu in obliki ustrezna občinski ali regionalni ravni prostorskega načrtovanja.

Krajinska zasnova za RPP je po značaju konceptualna, usmerjena v oblikovanje strateških izhodišč razvoja in varstva, usmerjena je v organizacijo dejavnosti v prostoru in umeščanje novih prostorskih ureditev, pomembnih za prostorski razvoj posamezne razvojne regije ter ureditev, ki segajo v območje več občin ali vplivajo na razvoj več občin.

Sistematična izdelava KZ bistveno pripomore k uveljavljanju varstva, načrtovanja in upravljanja krajine skladno z Evropsko konvencijo o krajini in je del prizadevanj za uveljavitev Krajinske politike Slovenije (Hudoklin in Mlakar 2019). Krajinska politika pomeni »izražanje splošnih načel, strategij in smernic pristojnih organov z javnimi pooblastili, na podlagi katerih se lahko sprejemajo posebni ukrepi za varstvo, upravljanje in načrtovanje krajin« (Zakon o ratifikaciji ... 2003, 1. člen). Je vsestransko organiziran, formalno sprejet in uveljavljen način celovitega, povezanega in vključujočega varstva, načrtovanja in upravljanja krajine. Predvidoma bo obsegala pet stebrov politike oziroma sistema: 1. pravni okvir, 2. organizacijski okvir, 3. orodja varstva, načrtovanja in upravljanja krajine (sem kot ključno orodje sodi tudi KZ), 4. ozaveščanje, izobraževanje, razvoj stroke in dobre prakse, vključevanje širše javnosti v oblikovanje kakovostne krajine in 5. finančni mehanizmi.

2 Razvoj metodologije za izdelavo KZ

Razvoj metodologije za KZ za RPP in vzorčnega primera je temeljil na predhodno pripravljenih Priporočilih za izdelavo krajinske zasnove (Bizjak in sodelavci 2020), ki pa so bila pripravljena na podlagi ZUreP-2 za občinsko raven planiranja. Razvoj metodologije za izdelavo KZ za RPP torej prinaša prilagoditev splošnih priporočil za regionalno raven.

Razvoj metodologije KZ za RPP je temeljil na:

- dosedanjih dobrih praksah (tujih in slovenskih primerih izdelanih KZ),
- nekdanjih podzakonskih aktih in drugih gradivih v zvezi z izdelavo KZ,
- gradivih, ki se nanašajo na izdelavo prostorskih aktov ali strokovnih podlag, povezanih z varstvom, načrtovanjem in upravljanjem krajine v tujini, predvsem v Franciji (Prise en compte du paysage ... 2016), Nemčiji (Landscape planning ... 2008), Kataloniji (Nogué, Sala in Grau 2016) in Švici (Werkzeugkasten LEK ... 2002),
- temeljni literaturi s področja krajinskega načrtovanja,
- gradivih, ki se nanašajo na aktualne načrtovalske pristope in pojme, kot so: ekološka povezljivost, ekosistemske storitve in zelena infrastruktura, geodesign, prilagajanje podnebnim spremembam,
- mednarodnih konvencijah, resolucijah, deklaracijah in priporočilih,
- vsebinsko povezanih projektih, kot sta Varstvo in razvoj slovenske krajine: Izhodišča za oblikovanje krajinske politike (Hudoklin in Mlakar 2019) in Prenova regionalne razdelitve krajinskih tipov in izjemnih krajin v Sloveniji ter njihova digitalizacija (Golobič in sodelavci 2024).

Proces izdelave KZ za RPP je razdeljen na osnovne faze:

- A. Opredelitev izdelave krajinske zasnove:** Opredelitev izdelave KZ je nujen pogoj za pristop k izdelavi, saj obveza za izdelavo KZ ni neposredno opredeljena v ZUreP-3. Opredelitev torej izhaja iz obveze ali zaveze o izdelavi KZ, na primer na podlagi dogovora MNVP, regije ali skupine občin. Na podlagi dogovora se pristopi k pripravi projektne naloge (z vsebinjenjem), ki opredeli namen, okvirno območje, način priprave, okvirno vsebino ter finančni in časovni okvir KZ. Projektna naloga je nujen korak, ki mu sledi izbira izdelovalca po postopku javnih naročil.
- B. Uvod in izhodišča (faza podrobnejše razdelave):** Uvod in izhodišča so faza, ki jo pripravlja že izbrani izdelovalec. Nadgradi se projektna naloga, podrobneje opredeli metoda dela, vsebina in struktura gradiva, grafične priloge. Uvod praviloma obsega opis namena, vsebine in metode dela ter območja KZ. Obseg izhodišč se smiselno prilagodi prostorsko-načrtovalskemu problemu, praviloma pa se opredeli želeno stanje krajine ter cilje razvoja in varstva.
- C. Analiza in vrednotenje (analitična faza):** Analiza je namenjena spoznavanju krajine in njenih značilnosti ter pridobivanju informacij, povezanih z razreševanjem prostorsko-načrtovalskega problema. Nadgrajena mora biti z vrednotenjem – ugotavljanjem vrednosti, pomena, kakovosti ali potencialov krajine kot celote in njenih sestavnih delov. Prvi korak sklopa je analiza stanja, vplivov in razvojnih možnosti. Korak načeloma obsega: opredelitev in analizo programskih izhodišč, obravnavo celotnega območja po dejavnikih (vsebinah, plasteh, področjih, sistemih, prostorskih celotah), analizo ranljivosti, primernosti in ustreznosti prostora (v primeru umeščanja novih dejavnosti ali prostorskih ureditev), podrobnejšo obdelavo posameznih območij in prostorskih ureditev (na primer programskih središč, razvrednotenih območij), posebne analize in strokovne podlage (na primer hidrološko-hidravlična študija).

Naslednji trije koraki povzemajo in zaokrožajo analitični del izdelave KZ ter predstavljajo prehod v sintezno fazo:

- problemska analiza, ki odkriva obstoječe in potencialne probleme oziroma dileme ter že nakaže priložnosti in možne rešitve,
- vrednostna analiza, ki prepoznava kakovosti v prostoru, je osnova za odločitev o tem, kaj početi s posameznim delom prostora (ga ohranjati ali spreminjati),
- členitev območja KZ na prostorske enote,

- obravnava scenarijev in/ali variant. Opravilo je v prvi vrsti namenjeno optimizaciji procesa odločanja. Nepravilno bi bilo opredeliti, da je ena sama ponujena rešitev okoljsko, prostorsko, funkcionalno, ekonomsko sprejemljiva, ne da bi vedeli, ali obstajajo tudi druge možnosti uresničitve istega cilja. Tovrstno obravnavo se spodbuja, vendar pa se na njej ne vztraja, če ni smiselna.

Č. **Koncept, zasnova in usmeritve:** Koncept, zasnova in usmeritve predstavljajo sintezno fazo izdelave oziroma samo KZ. Namen sintezne faze je načrtovanje rešitev in priprava usmeritev po posameznih vsebinah KZ. Razvojni in varstveni koncept temeljita na jasni predstavi o tem, kaj želimo početi z obravnavanim krajinskim območjem kot celoto in njegovimi posameznimi deli. Na podlagi ugotovitev analize in vrednotenja se preveri in po potrebi prilagodi želeno stanje krajine ter cilje razvoja in varstva. Izhodišče naj bo shematičen prikaz koncepta (ključnih misli). Sledi podrobnejši prikaz zasnove (na kartografski podlogi), s prikazom območij poudarjenega varstva in razvoja (novih prostorskih ureditev, obnove ali prenove, sanacije, ohranjanja) ter ključnih ureditev.

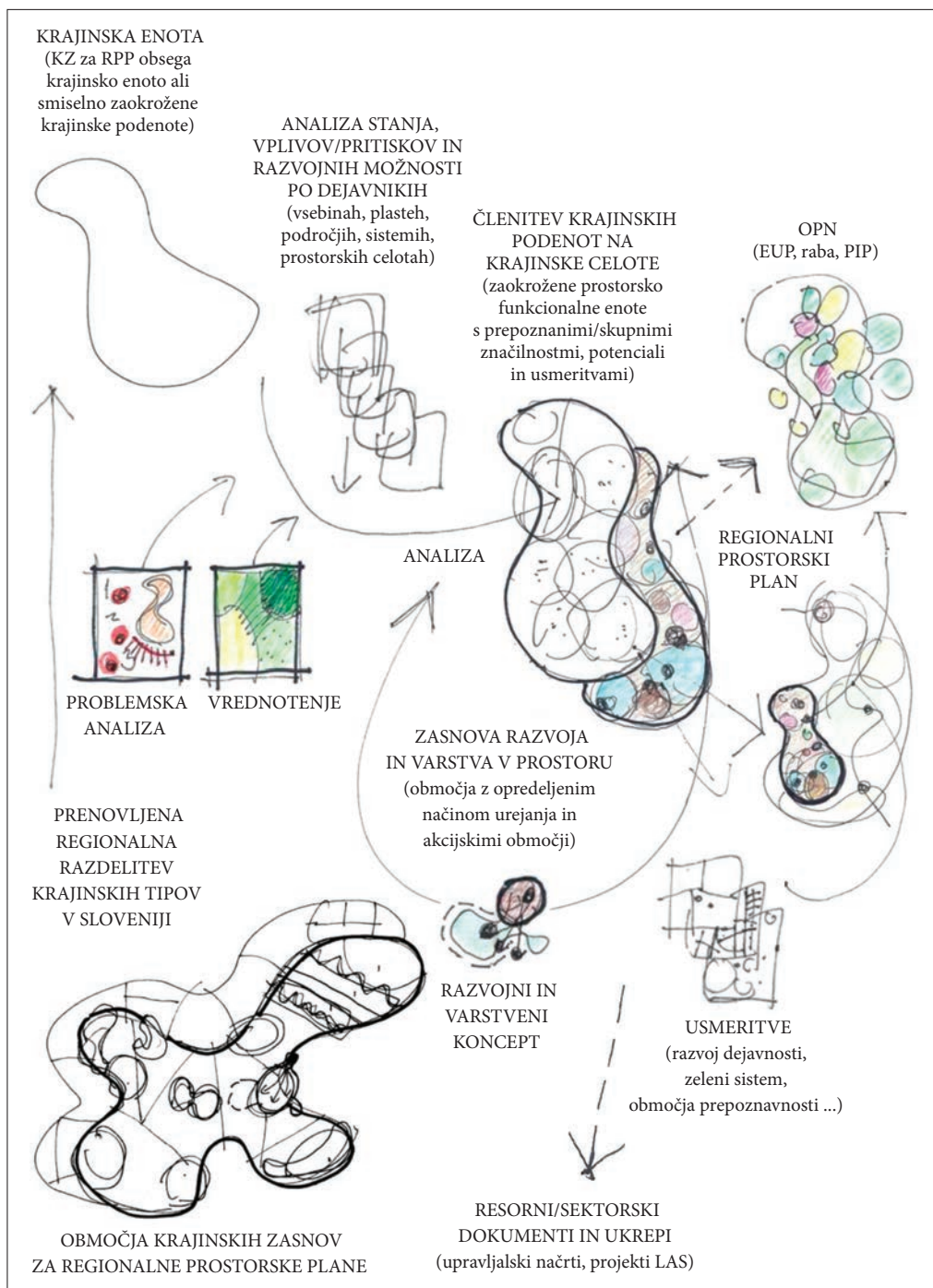
D. **Uresničevanje in upravljanje (faza prenosa v prostorske akte, podrobnejše načrtovanje in izvedba ukrepov):** Uresničevanje in upravljanje, ki sledi izdelavi KZ, pomeni prenos v določila prostorskih aktov in sektorskih načrtov, pripravo dodatnih (podrobnejših) prostorskih aktov in projektne dokumentacije (osredotočeno na ključna območja in prostorske ureditve, ki jih predlaga KZ), prenos v ostale dokumente ter izvedbo, spremljanje stanja in nadzor. Izdelava KZ se ne sme zaključiti s samim dokumentom, ampak je nujno zagotoviti njeno izvedbo.

Osnovo priprave RPP in KZ za RPP predstavlja prenovljena Regionalna razdelitev krajinskih tipov in izjemnih krajin v Sloveniji (Golobič in sodelavci 2024), katere namen je, da postane temeljno orodje varstva, upravljanja in načrtovanja krajine ter obvezujoča podlaga v načrtovalskem in/ali odločevalskem procesu. Tipologija pa ne more nadomestiti vsakokratne analize krajine in pričakovanih ali želenih sprememb v okviru izdelave KZ. KZ za RPP in tudi RPP je, vsaj kar se tiče varstva, upravljanja in načrtovanja krajine, vezni člen med krajinsko tipologijo in občinskim prostorskim načrtom (v nadaljevanju OPN) kot temeljnim izvedbenim prostorskim aktom. Krajinske podenote se izkazujejo kot smiselna osnovna operativna enota obravnave krajine na strateški ravni načrtovanja – ravni enovite obravnave celotnega območja RPP. S KZ se podrobneje obravnava posamezno krajinsko zaokroženo območje, ki je del območja RPP. Območja KZ za RPP se smiselno prilagaja krajinskim enotam in smiselno zaokroženim krajinskim podenotam.

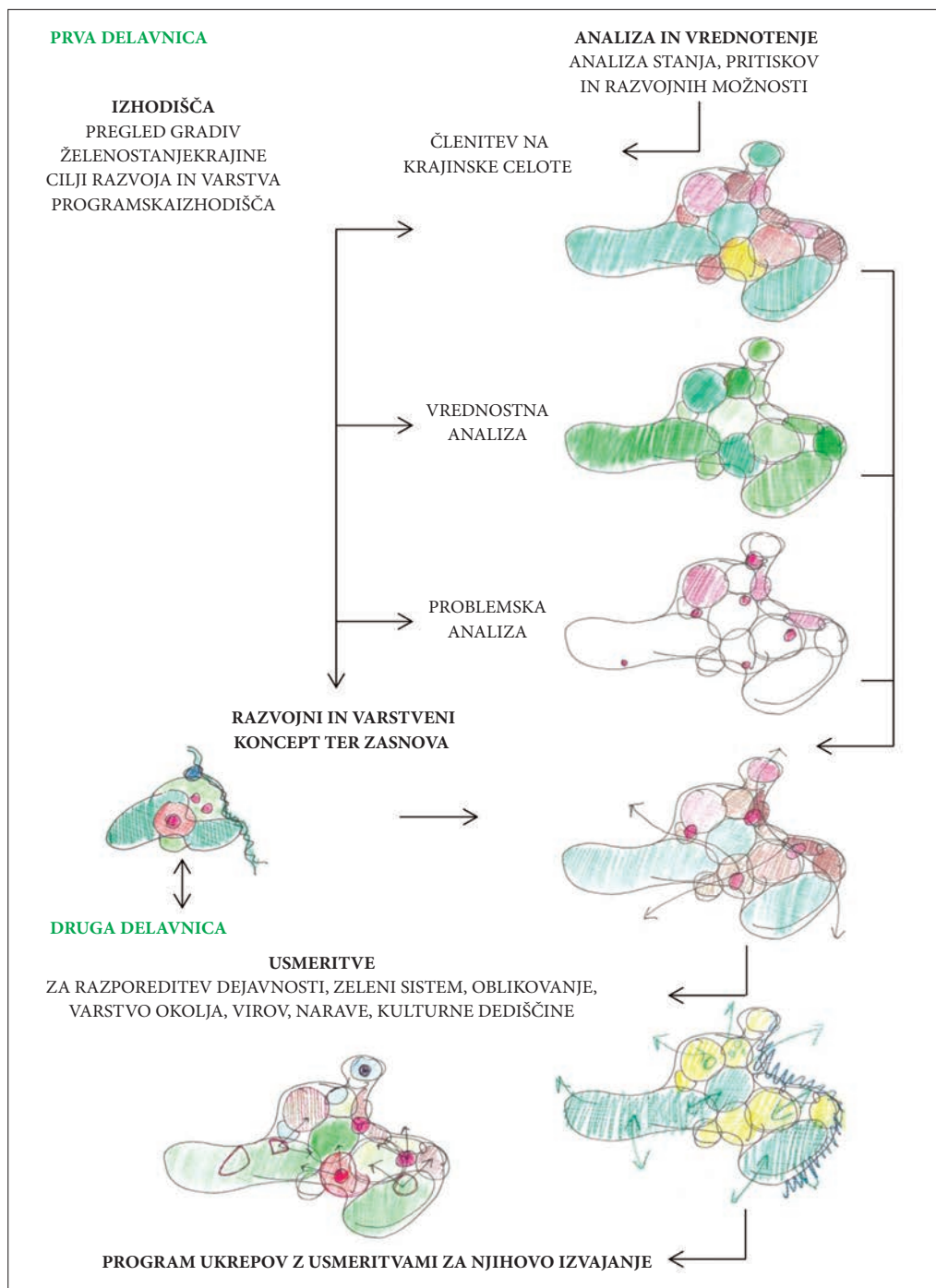
S KZ in RPP se na podlagi prepoznavnih značilnosti, problemske analize in vrednotenja nadalje členi krajinske podenote na manjše zaokrožene prostorsko funkcionalne enote – krajinske celote. Razlog za to opravilo je razkorak med krajinskimi podenotami (hierarhično sicer najnižjo enoto krajinske tipologije), nizom raznolikih slojev iz prikaza stanja prostora ter enotami urejanja prostora in namensko rabo prostora (končnim rezultatom prostorskega načrtovanja). Dodana vrednost KZ/RPP je lahko prav ta vmesna analitična in konceptualna raven členitve prostora, na katero so vezani tudi konkretni ukrepi in ureditve, določene s KZ/RPP. Umeščanje novih dejavnosti v prostor ter spreminjanje namenske rabe prostora brez jasnih konceptualnih izhodišč razvoja in varstva posameznega dela regije in občine je namreč prepoznan problem prostorsko načrtovalske prakse. Dodatna nadgradnja krajinske tipologije in vhodni podatek za nadaljnje prostorsko načrtovanje je podrobnejše vrednotenje krajine ter opredelitev območij in prvin prepoznavnosti. Te vsebine na ravni OPN praviloma manjkajo.

3 Vzorčni primer KZ za Kozjansko in Obsotelje

Vzorčna KZ za RPP je bila v prvi vrsti namenjena testiranju metodologije izdelave KZ, zato je postopek priprave v celoti sledil predstavljenim korakom in priporočilom. Obenem pa je vzorčni primer KZ tudi neposredno uporabna strokovna podlaga za pripravo RPP. Pripravljena je bila v sodelovanju z deležniki (Javnim zavodom Kozjanski park, regionalnima razvojnima agencijama občinami) z območja obravnave in naročnikom (MNVP). KZ za Kozjansko in Obsotelje je pripravljena za izvajanje (faza D).

Slika 1: Izhodišča izdelave KZ na regionalni ravni načrtovanja.

Slika 2: Shema izdelave/postopka priprave KZ.

Razlogov za pripravo vzorčnega primera za Kozjansko in Obsotelje je več. Gre za tipično krajinsko in hkrati funkcionalno zaokroženo območje več občin, za katero je smiselna priprava KZ za RPP. Osrednji del obravnavanega območja sodi v Kozjanski regijski park. Upravljevalec parka je Javni zavod Kozjanski park, ki je bil ključen deležnik pri izdelavi KZ in bo v prihodnosti ključen tudi pri uresničevanju vsebin KZ. Ker park še ne razpolaga z upravljaljskim načrtom, bo lahko krajinska zasnova ena od strokovnih podlag za njegovo pripravo. Po strategiji prostorskega razvoja (Resolucija ... 2023) območje sodi v odmaknjeno podeželje, z izbiro in obravnavo območja pa je to postavljeno na ustrezno mesto krajinsko najbolj prepoznavnih območij Slovenije.

Izdelava KZ je potekala po korakih (glej poglavje 2), ki so se tekom izdelave smiselno prilagajali dejanskemu prostoru in prostorski problematiki. V fazi A. Opredelitev izdelave je ministrstvo, pristojno za prostor (MNVP), podalo namero po izdelavi vzorčne zasnove in opredelilo projektno nalogo. Opredelitev območja je bila določena v dialogu med naročnikom MNVP in izvajalci.

Že od začetka so bili v proces vključeni deležniki – Javni zavod Kozjanski park, nosilci urejanja prostora (v nadaljevanju NUP), regionalni razvojni agenciji, občine). Prostorski okvir priprave KZ zajema dve regiji, Savinjsko in Posavsko ter sedem občin: Bistrico ob Sotli, Kozje, Podčetrtek, Brežice, Krško, Šentjur in Sevnico. Deležniki so bili prisotni na dveh delavnicah, prva je bila namenjena seznanitvi deležnikov s pripravo KZ in skupnemu oblikovanju izhodišč. Na drugi delavnici je bilo predstavljeno delovno gradivo (cilji, programska izhodišča, analiza in vrednotenje, osnutek koncepta), glavni namen pa je bil skupno oblikovanje koncepta razvoja in varstva.

V fazi B. Uvod in izhodišča so bili pregledani relevantni dokumenti, predvsem predhodno izdelane strokovne podlage in ostala gradiva:

- Obvezne strokovne podlage za regionalne prostorske plane (2024), ki vsebujejo analizo stanja v prostoru (po regijah), strokovne podlage sektorjev, analizo razvojnih potencialov regij in okvirne usmeritve za razvoj poselitve, krajine in gospodarske javne infrastrukture, ki so bile upoštevane pri pripravi programskih izhodišč za KZ;
- Strokovne podlage za posodobitev akta o zavarovanju Kozjanskega regijskega parka (Zavod Republike Slovenije za varstvo narave 2018), ki utemeljujejo nujne spremembe pri upravljanju parka, kot jih določa Uredba o regijskem parku (1999). Strokovne podlage obsegajo tudi predlog za razširitev območja, kar je bilo upoštevano pri izdelavi KZ. Te strokovne podlage so bile uporabljene tudi kot eno od izhodišč za členitev prostora v KZ, vrednostno analizo in pripravo usmeritev;
- Regionalna razdelitev krajinskih tipov in izjemnih krajin v Sloveniji (Golobič in sodelavci 2024), pri naša posodobljeno in metodološko sodobno strokovno podlago za krajino, njena uporaba je ključna predvsem pri pripravi podrobnejše členitve prostora v KZ, vrednostno analizo ter pripravo usmeritev.

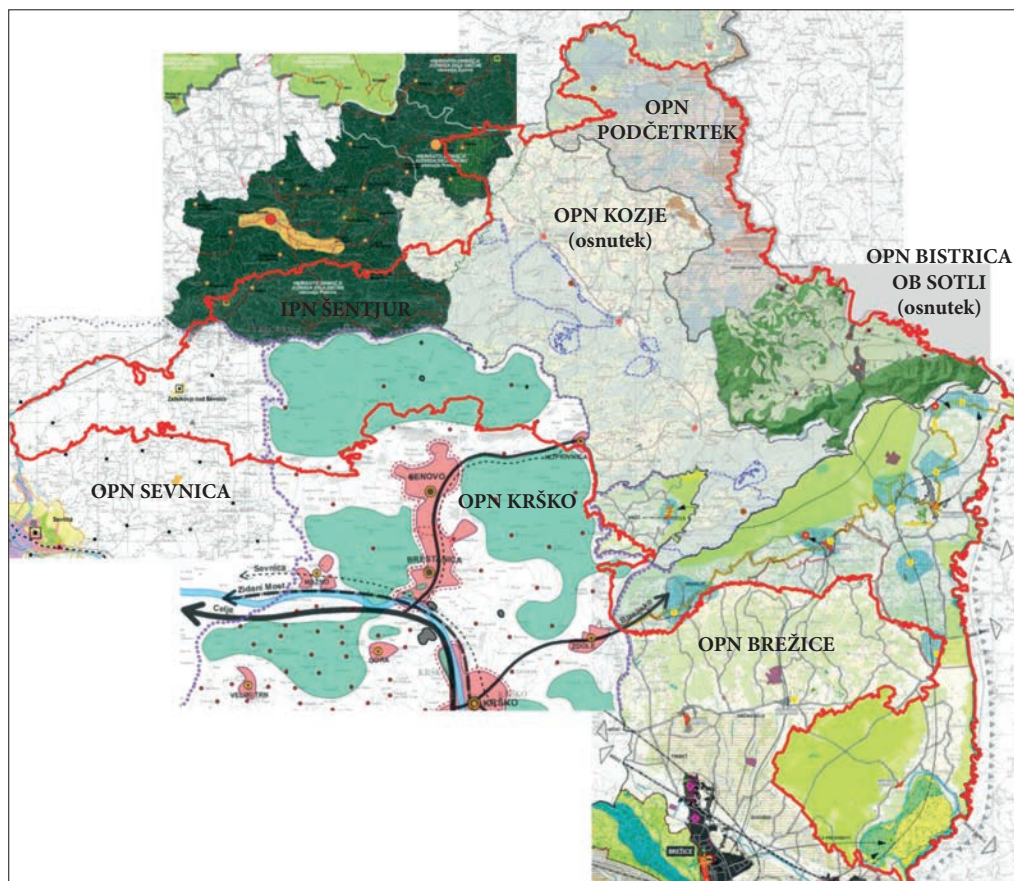
V nadaljevanju so bili analizirani OPN-ji vseh vključenih občin ter izvedbena primerjava njihovih pristopov k prikazu usmeritev za poselitve, druge dejavnosti in razvoj v krajini. Ugotovljene so bile precejšnje razlike ter odstopanja v podrobnosti obravnave. Izkazali so se tudi nepovezanost in vsebinska razhajanja na mejah občin, kar je potrdilo smiselnost enovite obravnave celotnega območja. Vse občine prepoznavajo območje Kozjanskega parka kot posebno območje, kjer se ohranjajo in razvijajo prepoznavne značilnosti in vrednote prostora, pomembne z vidika krajinskih ter urbanističnih in arhitekturnih značilnosti, vendar tiste občine, katerih ozemlje v celoti ali večinoma sodi v to območje, znotraj območja parka določajo tudi razvoj poselitve in dejavnosti, predvsem v povezavi s turizmom. Vendar pa sta ti dve strateški usmeritvi lahko konfliktni in tudi problemska in vrednostna analiza kaže, da nekatere novejšie ureditve (tudi precej) načenjajo prepoznavne značilnosti in vrednote prostora. Posamezne strateške usmeritve zato nujno potrebujejo ustrezno regulacijo v izvedbenem delu OPN in predvsem ukrepe, vezane na izvedbo.

Analizi OPN je sledila priprava programskih izhodišč, ki je temeljila na pregledu regionalnih razvojnih programov, predvsem naboru predlaganih razvojnih projektov in izhodišč vseh NUP-ov, ki so posredovali svoja gradiva. Za pripravo programskih izhodišč je bila ključna tudi razprava na prvi delavnici, kjer so vsi udeleženi izrazili svoje poglede na prednosti in slabosti območja (poenostavljena SWOT analiza) in dopolnitve programskih izhodišč – s konkretizacijo razvojnih teženj in pobud ter prostorskimi

umestitvami, ki so jih deležniki poslali po delavnici. Programska izhodišča (prioritete, ideje, razvojni projekti) so osnova za opredelitev vsebine KZ, predvsem za razporeditev dejavnosti v prostoru (usmeritve v zvezi s turizmom se na primer nanašajo na oblikovanje turističnih središč in mreže izhodiščnih turističnih točk, spodbujanje koncepta razpršenega hotela in urejanje naravnih kopališč).

Eden najpomembnejših korakov v pripravi KZ je opredelitev zelenega stanja krajine ter ciljev razvoja in varstva. Ta korak je bil izveden v okviru prve delavnice, kjer so predstavljeni osnutek dopolnili vsi sodelujoči. Krajina Kozjanskega in Obsotelja bo:

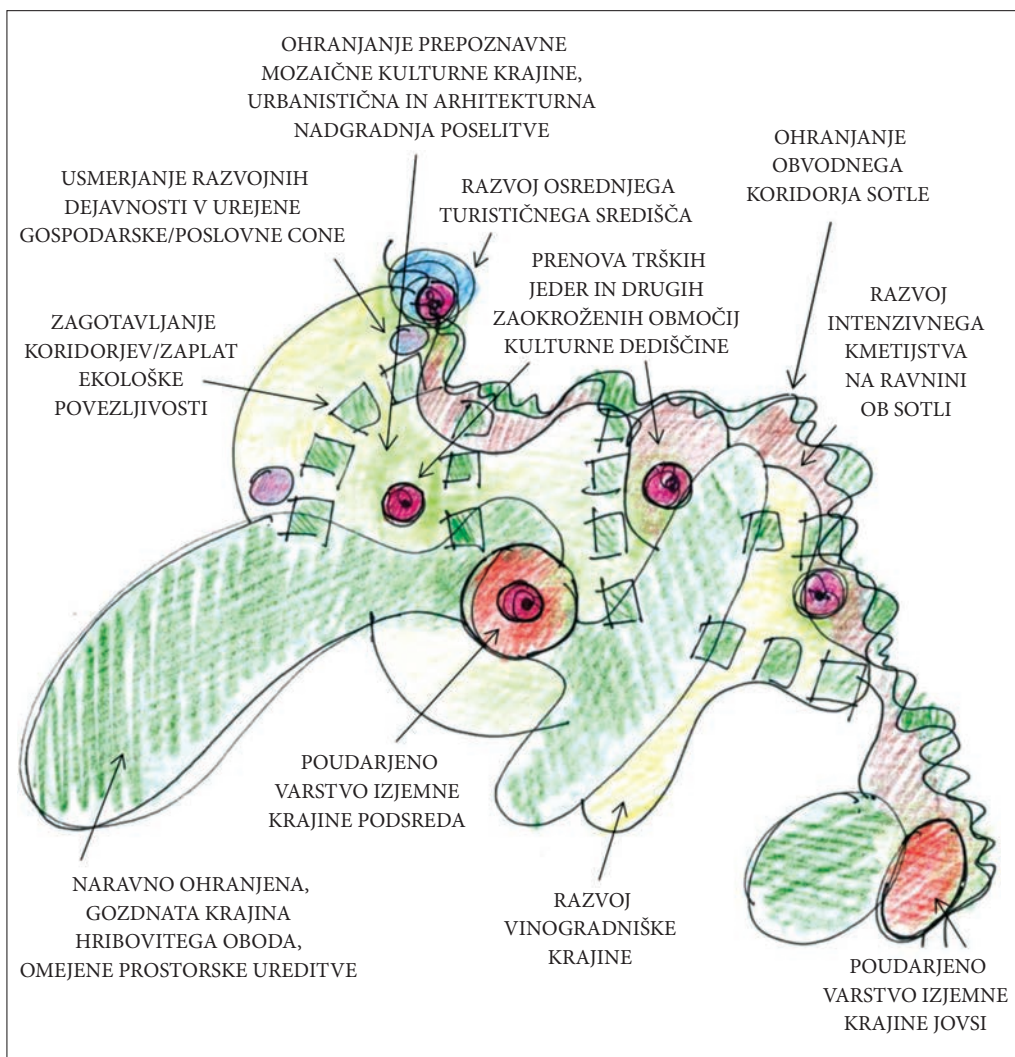
- prepoznavna, vzdrževana in celovito upravljana mozaična kulturna krajina, brez motečih grajenih prvin in razvrednotenj,
- krajina, ki bo s krajinskimi prvinami zagotavljala biotsko pestrost (ugodno stanje vrst in habitatnih tipov),
- naravno ohranjena, gozdnata krajina hribovitega oboda, z omejenimi prostorskimi ureditvami,
- kmetijska krajina, ki bo omogočala odporno in konkurenčno pridelavo kakovostne hrane,
- krajina, ki bo njenim prebivalcem omogočala sodoben in zdrav način bivanja ob ohranjanju tradicionalnih vrednot,
- krajina, ki bo njenim obiskovalcem zagotavljala prijetna doživetja,

Slika 3: Združen prikaz zasnov prostorskega razvoja občin iz strateških delov OPN.

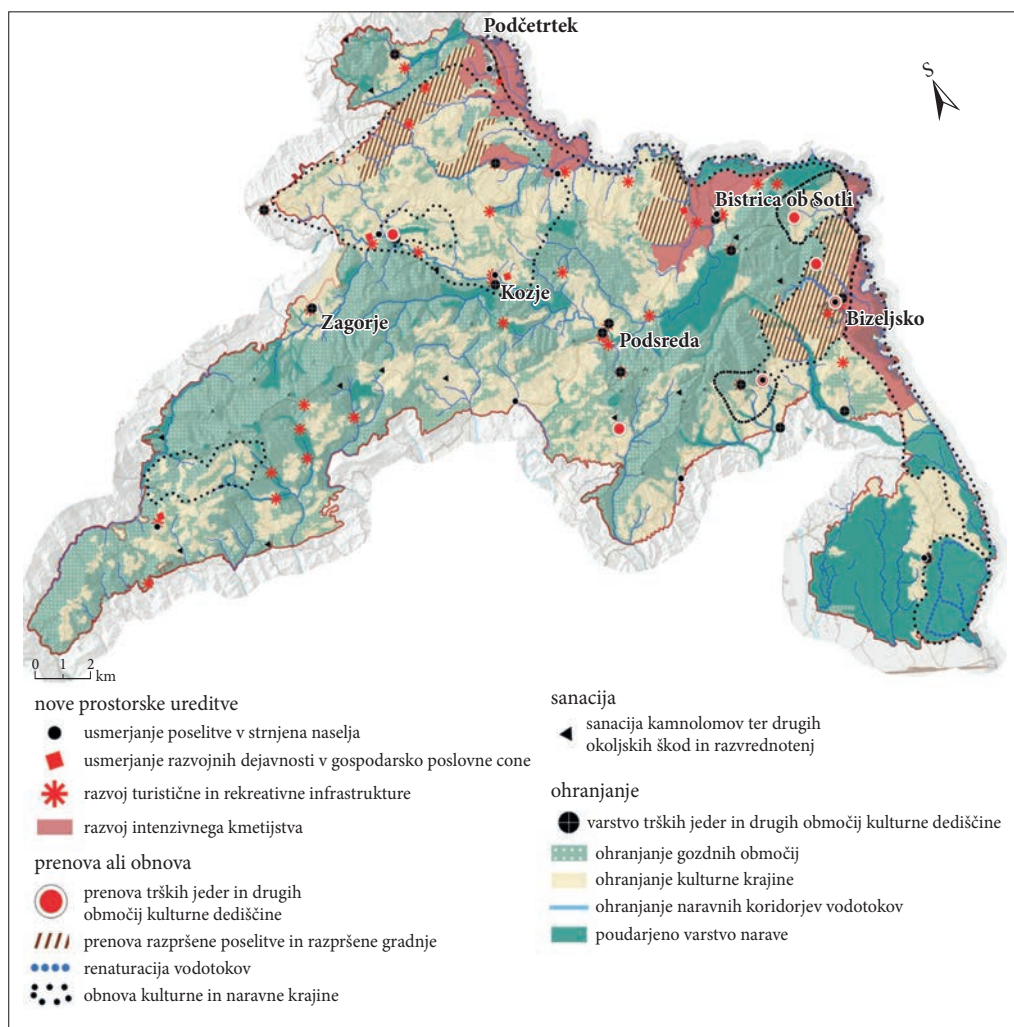
- krajina, ki bo tvorila celoto z urbanistično in arhitekturno skladno poselitvijo, brez zaradi neznanih arhitekturnih prvin izstopajočih stavb,
- krajina, ki bo identiteto gradila skupaj z urejeno in krajini prilagojeno turistično in rekreacijsko infrastrukturo.

Fazi priprave izhodišč je sledila faza C. Analiza in vrednotenje. Za to fazo je nujno poznavanje dejanskega stanja v prostoru, kar pomeni terenske ogleda, dodatni pregled gradiv, ki obravnavajo prostorske značilnosti območja in pridobitev informacij lokalnih deležnikov. Rezultat te faze so podroben opis območja krajinske zasnove (ilustriran s fotografijami in digitalnimi ortofoto posnetki (v nadaljevanju DOF)), kartografsko gradivo – analitične karte za posamezne sestavine (na primer relief, vode, ogrožena območja, spremembe dejanske rabe med 2010 in 2024, krajinske enote, varstvo narave in kulturne

Slika 4: Razvojni in varstveni koncept za Kozjansko in Obsotlje.

dediščine). Na podlagi analize je bila izvedena členitev območja na krajinske celote. Sledila je problemska analiza, kjer so bila opredeljena in kartografsko prikazana različna razvrstitev v prostoru (na primer območja neprimerno umeščene in/ali tipološko in arhitekturno neprimerne pozidave, območja, ki zaradi problematike (zgoščevanja razvrstitev) ali pomena in možnih konfliktov zahtevajo celovito urejanje, vidno izstopajoče prvine, zaraščajoča območja/območja opuščanja kmetijske rabe). Evidentirani so bili tudi problemi, ki niso prostorsko opredeljeni, temveč bolj upravljalvske narave in zahtevajo drugačen pristop upravljanja (na primer nezadostna sredstva za prenovo kulturne dediščine, težavno umeščanje rastlinjakov, omejene možnosti za razvoj kmetij). Naslednji pomemben korak je vrednostna analiza, kjer so bile za krajinske celote (opredeljene v koraku členitve) podane ocene za 1. naravno ohranjenost in biotsko raznovrstnost, 2. prepoznavnost in 3. harmoničnost. Vrednostna analiza predstavlja celovito in sintezno vrednotenje krajine, ki zaokroža analizo in ima varstveni predznak – odkriva kakovosti

Slika 5: Zasnova razvoja in varstva.

v krajini, tudi potencialne. Vrednostna analiza skupaj s problemsko analizo vodi v razvojni in varstveni koncept ter zasnovo, hkrati pa je osnova za opredelitev območij in prvin krajinske prepoznavnosti na lokalni ravni.

V okviru faze Č. Koncept, zasnova in usmeritve sta pripravljena razvojni in varstveni koncept ter zasnova, ki določata način celovitega urejanja območja – izražata jasno predstavo o tem, kaj želita regiji in občine početi z obravnavanim krajinskim območjem kot celoto in njegovimi posameznimi deli – katera območja in prostorske prvine se bodo strateško ohranjala in katera območja prostorsko razvijala – spreminjala. Koncept in zasnova odražata želeno stanje krajine ter uresničitev ciljev razvoja in varstva. Razvojni in varstveni koncept določa osnovno idejo urejanja območja ter je predstavljen z besedilom in shemo. S prihodnjim prostorskim razvojem ter varstvom Kozjanskega in Obsotelja se ohranja, vzdržuje in celovito upravlja prepoznavna mozaična kulturna krajina. Posebno pozornost se namenja obnovi obstoječih in urejanju novih visokodebelnih travniških sadovnjakov. Ohranja in povečuje se biotsko pestrost, vzdržuje in obnavlja suhe travnike, ohranjanja obvodni prostor Sotle ter zagotavlja koridorje ekološke poveztivosti. Ohranja se prepoznavnost in celovito prenavlja trška jedra. Razvija se intenzivno kmetijstvo na ravnini ob Sotli ter spodbuja odporno in konkurenčno pridelavo kakovostne hrane. Območja razvrednotene razpršene poselitve in razpršene gradnje se sistematično prenavlja. Razvojne dejavnosti se usmerja v urejene gospodarske/poslovne cone.

Koncept je dorečen z zasnovo razvoja in varstva, kjer se razdeli z določitvijo osnovnih območij in principov urejanja. Podrobnejše opredelitve so podane v okviru usmeritev za razvoj dejavnosti v prostoru, usmeritev za varstvo okolja, narave, kulturne dediščine in naravnih virov, usmeritev za zeleni sistem območja in usmeritev za prepoznavnost ter ohranjanje kakovosti krajine in arhitekturne identitete. Končna faza priprave KZ je opredelitev programa ukrepov z usmeritvami za njihovo izvajanje. Ukrepi obsegajo pripravo strokovnih podlag in raziskav (na primer v zvezi z obnovo suhih travšč), pripravo/dopolnitev prostorskih izvedbenih aktov in drugih načrtov (na primer opredelitev vedut kot planske kategorije), vzpostavitev/dopolnitev baz (na primer vpis kamnitih znamenj v register kulturne dediščine), izvedbo/gradnjo (na primer sajenje drevoredov), finančne podpore (na primer sodobnim stanovanjskim zadrugam) in organizacijske ukrepe (na primer vzpostavitev svetovalne službe za področje arhitekture).

S pripravo zaključnega poročila in predstavitvijo v območju je bilo gradivo predano deležnikom z vodilom, da ga vzamejo za svoje in ga po svojih močeh ter odvisno od pristojnosti prevedejo v svoje dokumente in vključijo v izvajanje (na primer občine na področju načrtovanja prostorskih ureditev lokalnega pomena, Javni zavod Krajinski park na področju upravljanja regijskega parka, razvojni agenciji na področju regionalnih projektov, ministrstva na področju resornih aktivnosti).

4 Razprava in sklep

Pripravo strokovnih podlag in prve generacije RPP v vseh razvojnih regijah sofinancira država. V tem okviru bo izdelano tudi deset KZ in šest urbanističnih zasnov z elementi KZ, sistematično razporejenih po državi in regijah. Cilj MNVP je pridobiti primerljive RPP, izdelane na enak način na podlagi enotne uporabe ustreznih razpoložljivih podatkov in enotnih strokovnih podlag. Zato je priprava metodologije in vzorčnega primera KZ ključnega pomena.

Metodologija temelji na oblikovanju racionalnega pristopa v omejenem časovnem in finančnem okviru ter nuji preseganju slabosti obstoječega prostorskega načrtovanja – horizontalne nepovezanosti resornih izhodišč in ukrepov, nezdružljivih zasnov prostorskega razvoja občin, razlik glede obravnave krajine in nedorečenih usmeritev za razvoj v krajini v strateških delih OPN ter podrobnejšega prostorskega načrtovanja brez jasnih konceptualnih/strateških izhodišč razvoja in varstva krajine. Metodologija izpostavlja vrednotenje krajine in opredelitev območij/prvin prepoznavnosti, oblikovanje ključnih razvojnih odločitev in varstvenih zahtev ter reševanje posebnih/konkretnih prostorsko načrtovalskih vprašanj. Temeljna zahteva izdelave KZ pa je predvsem njena (neposredna) uporabnost.

Vzorčni primer KZ nudi Kozjanskemu in Obsotelju usmeritve za načrtovanje celotnega krajinskega območja in njegovih posameznih delov – opredeli, katera območja se bodo ohranjala in katera prostorsko razvijala. Koncept in zasnova odražata želeno stanje krajine ter uresničitev ciljev razvoja in varstva. S KZ so prvič na enem mestu in na enoten način zbrani podatki o stanju in bodočem razvoju in varstvu Kozjanskega parka, s čimer bo tudi načrt upravljanja postal bolj operativen. Ne glede na to, da se sprejme na podlagi predpisov s področja ohranjanja narave, je smiselno, da ni omejen na varstvo narave, ampak varstvo narave skupaj z varstvom kulturne dediščine, kmetijstvom ter turizmom in rekreacijo poveže v celoto.

Metodologija posebno pozornost namenja sodelovanju z udeleženci urejanja prostora. Spodbujanje participativnega procesa, ki zajema vključevanje različnih deležnikov in komunikacijo že od samega začetka priprave KZ, je ključno za pripravo uspešnih, usklajenih in široko sprejetih dokumentov, izdelovalcem pa omogoča tudi vključevanje lokalnih in specifičnih znanj ter prepoznavanje različnih potreb in interesov. Ob pripravi vzorčnega primera se je kot izredno koristno izkazalo predvsem sodelovanje z Javnim zavodom Kozjanski park.

KZ je kompleksno, interdisciplinarno ter celovito prostorsko načrtovalsko orodje, utemeljeno na metodologijah varstvenega načrtovanja in sodobnih načelih trajnostnega razvoja prostora. Njena primarna funkcija je usmerjanje prostorskega razvoja ter podrobna opredelitev ukrepov za varstvo in razvoj naravnih in kulturnih krajin. Je idealna strokovna podlaga za usmerjanje razvoja podeželja, saj s celostnim pristopom omogoča analizo obstoječega stanja v prostoru, identifikacijo potencialov in omejitev ter njihovo sistematično vključevanje v prostorsko načrtovanje in upravljanje. S KZ obravnavamo ključne izzive sodobnega prostorskega razvoja, vključno s krepitvijo identitete prostora, ohranjanjem kulturne raznolikosti krajine, prilagajanjem na podnebne spremembe, zmanjševanjem tveganj zaradi naravnih nesreč, povečevanjem prehranske samooskrbe, razvojem trajnostnega turizma, spodbujanjem trajnostne mobilnosti, trajnostno rabo obnovljivih virov energije in uveljavljanjem koncepta zelene infrastrukture.

Za razliko od tradicionalnih sektorskih pristopov KZ krajino obravnava kot funkcionalno in zaznavno celoto, pri čemer presega delitve glede na rabo, status varstva ali administrativne meje. Njena uporaba ni omejena zgolj na varovana območja, temveč je primerna za širok spekter prostorskih kontekstov in krajinsko zaokroženih območij. Na ta način KZ udejanja načelo, da so vse krajine – ne glede na njihovo stopnjo ohranjenosti ali intenzivnost rabe – pomembne in vredne načrtovane obravnave, skladno s smernicami Evropske konvencije o krajini (Zakon o ratifikaciji ... 2003) in sodobnimi pristopi k trajnostnemu prostorskemu razvoju. Vloga krajinske zasnove je torej dvojna: na eni strani prispeva k večji ozaveščenosti in razumevanju prostorskih kakovosti ter ranljivosti krajin med deležniki v prostoru, na drugi strani pa zagotavlja strokovno podlago za oblikovanje prostorskih politik, strategij in izvedbenih dokumentov, ki težijo k celostnemu in dolgoročno vzdržnemu razvoju prostora.

5 Viri in literatura

- Bizjak, I., Cigoj Sitar, N., Gantar, D., Kozamernik, J., Mlakar, A. 2020: Priporočila za izdelavo krajinske zasnove. Priporočila za izdelavo urbanistične zasnove in krajinske zasnove na podlagi določil Zakona o urejanju prostora (ZUreP-2). Ljubljana.
- Gantar, D., Mlakar, A., Kozamernik, J., Cigoj Sitar, N., Kobetič, L., Uršič, N., Orozel, P., Šinigoj, M., Ploštajner, B., Zakonjšek, V., Jevšnik, E., Slemenšek, V. 2024: Krajinska zasnova Kozjansko in Obsotelje: strokovna podlaga za regionalna prostorska plana Savinjske regije in Posavske regije: vzorčni primer krajinske zasnove za regionalni prostorski plan. Ljubljana.
- Golobič, M., Penko Seidel, N., Bevk, T., Pipan, T., Kostanjšek, B., Ažman, T., Hudoklin, J., Hočevnar, I., Simič, S., Kokalj, Ž., Gabrič, A., Kladnik, D. 2024: Prenova Regionalne razdelitve krajinskih tipov in izjemnih krajin v Sloveniji ter njihova digitalizacija. Ljubljana.

- Hudoklin, J., Mlakar, A. (ur.) 2019: Varstvo in razvoj slovenske krajine: Izhodišča za oblikovanje krajinske politike. Medmrežje: www.krajinskapolitika.si (11. 5. 2025).
- Landscape planning. The basis of sustainable landscape development. Bundesamt für Naturschutz. Bonn, 2008.
- Nogué, J., Sala, P., Grau, J. 2016: Landscape catalogues of Catalonia: methodology. Observatori del Paisatge de Catalunya, Olot.
- Obvezne strokovne podlage za regionalne prostorske plane. 2024. Medmrežje: <https://pis.eprstor.gov.si/pis/urejanje-prostora/strokovne-podlage/strokovne-podlage-rpp> (11. 5. 2025).
- Prise en compte du paysage dans les documents d'urbanisme. La Direction régionale et interdépartementale de l'environnement et de l'énergie d'Île-de-France – DRIEE, Pariz, 2016.
- Resolucija o Strategiji prostorskega razvoja Slovenije 2050 (ReSPR50). Uradni list RS, št. 72/23. Ljubljana.
- Uredba o regijskem parku Kozjanski park. 1999. Medmrežje: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=URED7150> (21. 8. 2025).
- Werkzeugkasten LEK, Eine Arbeitshilfe zum Erarbeiten von Landschaftsentwicklungskonzepten (LEK). Hochschule für Technik, HSR. Rapperswil, 2002.
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o krajini. Uradni list RS, št. 74/2003. Ljubljana.
- Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3). Uradni list RS, št. 199/2021. Ljubljana.
- Zavod Republike Slovenije za varstvo narave. 2018. Strokovne podlage za posodobitev akta o zavarovanju Kozjanskega regijskega parka (interno gradivo).